

УДК: 373.3(477):159.953.5

ГАЛИНА РОЗЛУЦЬКА, доктор педагогічних наук, професор
кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,
ДВНЗ "Ужгородський національний університет", Україна
ORCID ID 0000-0001-9062-5466

galina.rozlutska@uzhnu.edu.ua

ЯРОСЛАВ ПЕТРИНА, аспірант кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи, ДВНЗ "Ужгородський
національний університет", Україна
ORCID ID 0009-0004-3735-6227
yaroslav.petryna@uzhnu.edu.ua

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ АДАПТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

HALYNA ROZLUTSKA, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of General Pedagogy and High School Pedagogy, State
University "Uzhhorod National University", Uzhhorod, Ukraine
YAROSLAV PETRYNA, PhD Student in Educational, Pedagogical
Sciences (Specialty 011) Department of General Pedagogy
and High School Pedagogy, State University "Uzhhorod
National University", Uzhhorod, Ukraine

SOCIAL AND EMOTIONAL LEARNING AS A DIDACTIC TOOL FOR ADAPTING NATIONAL EDUCATION TO MILITARY CHALLENGES

У статті розглянуто соціально-емоційне навчання (СЕН) як дидактичний інструмент для адаптації національної системи освіти України до умов військових викликів. Розкрито актуальність впровадження СЕН у формальній шкільній освіті в контексті російської військової агресії, що триває з 2014 року та переросла у повномасштабне вторгнення 2022 року. Наголошено, що війна зумовила значні ризики для безпеки, психологічного благополуччя та навчальних досягнень здобувачів освіти, тому інтегрувати соціально-емоційне навчання в освітній процес є необхідним в умовах сучасних реалій.

Проаналізовано сучасні дослідження й публікації українських науковців (2022–2025 рр.), нормативні документи реформування Нової української школи (НУШ) та практичний досвід упровадження СЕН. Основну увагу приділено тому, як СЕН сприяє

формуванню стійкості й емоційної безпеки учнівства (*Матвієнко, 2024*), зниженню негативних явищ (стресу, булінгу, агресії) та підтримці навчання попри травматичні обставини. У статті окреслено наукову новизну в поєднанні СЕН із заходами адаптації освіти під час війни, представлено аналітику ефективності таких заходів адаптації в українських школах та ідеї подальшого впровадження (*Елькін та ін., 2024*).

Зроблено висновки, що інтеграція СЕН у контексті реформи Нової української школи є ключем до створення безпечного, підтримуючого середовища, яке забезпечить емоційне благополуччя учнів і стійкість освітньої системи України.

Ключові слова: соціально-емоційне навчання, Нова українська школа, військові виклики, психологічна стійкість, емоційний інтелект, освіта в умовах війни, психосоціальна підтримка.

Summary. The article analyses social and emotional learning (SEL) as a didactic tool for adapting the national

education system of Ukraine to military challenges. The relevance of introducing SEL in formal school education in the context of Russian military aggression, which has been ongoing since 2014 and escalated into a full-scale invasion in 2022, is revealed. It is emphasised that the war has caused significant risks to students' safety, psychological well-being and academic achievements, so it is necessary to integrate social and emotional learning into the educational process in the current realities.

The article analyses current research and publications of Ukrainian scientists (2022–2025), regulatory documents of the New Ukrainian School reform and practical experience implementing the SEL. The main focus is on how the SEL contributes to the formation of resilience and emotional safety of students (*Matvienko, 2024*), reduces negative phenomena (stress, bullying, aggression) and supports learning despite traumatic circumstances. The article outlines the scientific novelty in combining SEL

with measures to adapt education during the war. It presents an analysis of the effectiveness of such adaptation measures in Ukrainian schools and ideas for further implementation (*Elkin et al., 2024*).

It is concluded that integrating SEL in the context of the reform of the new Ukrainian school is key to creating a safe, supportive environment that will ensure the emotional well-being of students and the sustainability of Ukraine's educational system.

Key words: social and emotional learning, new Ukrainian school, military challenges, psychological resilience, emotional intelligence, education in war, psychosocial support.

Мета: теоретично обґрунтувати потребу СЕН як дидактичного інструменту адаптації національної освіти в умовах військових викликів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Військова агресія російської федерації проти України, розв'язана у 2014 році, що спершу охопила Крим та Донбас, а з лютого 2022 року переросла в повномасштабне вторгнення, спричинила безпрецедентні виклики для національної системи освіти. Під загрозою опинились фізичне та ментальне здоров'я учасників освітнього процесу. Руйнація, повітряні тривоги, відключення електроенергії, окупація територій призвели до масового переміщення дітей та дорослого населення як всередині країни, так і за її межі.

За даними звіту Д. Лубінця, уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, приблизно 1,4 млн дітей шкільного віку вимушено перемістилися з України за кордон, втративши звичне освітнє середовище (*Офіс Омбудсмана та ін., 2025*). За даними ЮНІСЕФ, на піку ескалації близько 5,3 млн українських дітей зіткнулися з перешкодами в отриманні освіти, з них 3,6 млн – безпосередньо через закриття шкіл (*UNICEF, 2023*).

Психологічні наслідки війни є не менш загрозливими, ніж фізичні. Діти, котрі переживають військовий конфлікт, значно частіше страждають на тривожні розлади, депресію та посттравматичний стресовий розлад

(ПТСР), можуть мати прояви соціальної ізоляції, дисадаптації, агресивної або регресивної поведінки та інше. Дослідження Г. Розлуцької (*Розлуцька, 2023*) та О. Яцини (*Яцина, 2022*) свідчать, що психотравми війни спричиняють негативний вплив на дитячу психіку: чим довше триває конфлікт, тим серйозніші симптоми психологічних порушень можуть проявлятися. За даними дослідниць, під час війни різко зросли дратівливість, апатія, відсутня мотивація до навчання тощо.

Перед національною освітою постало ряд викликів, серед яких пошук дидактичних інструментів з урахуванням проблеми психологічного виснаження учасників освітнього процесу та необхідності соціальної згуртованості.

Аналіз досліджень і публікацій.

У праці І. Коваль та співавторів наголошується, що соціально-емоційне навчання сприяє формуванню емоційної стійкості, соціальної компетентності та навичок саморегуляції в учнів, що є особливо актуальним в умовах постійного психоемоційного напруження (*Коваль та ін., 2024*). Автор акцентує на дидактичному потенціалі соціально-емоційних компонентів навчання Л. Хоменко-Семенова та Я. Прохоренко з опорою на досвід дистанційного навчання під час пандемії COVID-19 (Хоменко-Семенова та ін., 2021) доводять ресурсність соціально-емоційного навчання для підтримки психологічного благополуччя як студентів, так і педагогічного колективу у кризових умовах. Т. Водолазська пише про необхідність інтеграції соціально-емоційного навчання в національну освіту через його дієвість як інструменту адаптації освіти до умов воєнного часу (*Водолазська, 2024*). Автор аналізує попередні інтеграційні моделі, що були розроблені в умовах збройних конфліктів, наголошуючи на їх практичній та теоретичній цінності.

Практичний досвід упровадження методик соціально-емоційного навчання та їх позитивні результати підтверджуються також працями О. Локшиної і співавторів (*Локшина та ін., 2022*) та М. Слюсаревського

(*Слюсаревський, 2022*). Вони переконують у значному позитивному ефекті від застосування у практичній діяльності освітніх закладів. У дослідженнях С. Терепищій акцентовано на засадах академічної соціальної відповідальності, які дозволяють суттєво підвищити якість освіти навіть у складних умовах військових викликів (*Терепищій, 2023*).

Отже, сучасні дослідження підтверджують, що соціально-емоційне навчання є перспективним напрямом модернізації освіти, здатним підвищити її стійкість до кризових ситуацій. Однак поки що бракує ґрунтовних напрацювань саме щодо використання СЕН як дидактичного інструмента в умовах затяжної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття соціально-емоційного навчання увійшло в освітній дискурс порівняно недавно, але стрімко набуло актуальності в усьому світі. Так, Т. Водолазська визначає СЕН як процес набуття знань, умінь і установок для ефективного розпізнавання та керування емоціями, встановлення позитивних стосунків і відповідального прийняття рішень у взаємодії з соціумом (*Водолазська, 2024*). У межах концепції CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning) ключовими компонентами соціально-емоційної компетентності є: самоусвідомлення, саморегуляція, соціальна обізнаність, навички взаємодії та відповідальне прийняття рішень (*CASEL, 2025*). Саме розвиток цих якостей лежить в основі більшості програм СЕН.

Важливу роль відіграє адаптування міжнародного досвіду впровадження СЕН у національні освітні реалії, що сприяє ефективнішому формуванню необхідних компетенцій у здобувачів освіти. Український освітній простір активно переймає ідеї та принципи соціально-емоційного навчання, адаптуючи їх до специфіки національних педагогічних традицій та сучасних освітніх реформ.

У сучасній українській педагогіці СЕН визначають як інноваційний підхід, спрямований на розвиток у здобувачів освіти так званих "м'яких"

навичок – уміння ефективно комунікувати, співпереживати собі й іншим, керувати власними емоціями та розуміти почуття оточуючих, працювати в команді, творчо і критично мислити тощо (*Гриневич та ін., 2021*). Інакше кажучи, СЕН формує в учнів соціальні компетентності й емоційний інтелект, доповнюючи традиційну предметну освіту. Українські науковці та освітяни наголошують, що ці навички мають розвиватися цілеспрямовано, а не виникати "автоматично" як побічний продукт навчання (*Гриневич та ін., 2021*). В умовах реформи Нової української школи заклади освіти починають інтегрувати елементи СЕН у повсякденну діяльність, що відповідає компетентнісному підходу й запиту суспільства на виховання особистості, здатної до співпраці, толерантності та саморегуляції.

З огляду на означені тенденції постає питання, у яких саме площинах СЕН реалізує свій дидактичний потенціал? На нашу думку, дидактичний потенціал СЕН розкривається у трьох взаємопов'язаних вимірах – психологічному, соціальному та академічному. Отже, проаналізуємо кожен з них.

Перш за все, розглянемо психологічний вимір, актуальність якого особливо зросла в умовах воєнних викликів. Розглядаючи СЕН у контексті запиту на психологічну стабільність учасників освітнього процесу, зазначимо, що цінність СЕН під час війни – це підтримка в подоланні стресу і психічної травматизації. Навички емоційної саморегуляції, яких навчають у межах СЕН, дають змогу учням краще контролювати тривогу, страх, гнів та інші негативні емоції, викликані війною. Так, педагоги-практики відзначають, що в перші місяці після початку повномасштабної війни діти, залучені до програм СЕН, значно легше перенесли психотравмуючі події. Зокрема, опановані ними техніки "стратегії миттєвої допомоги" – прості дихальні вправи, методи заземлення, обійми з метеликом, візуалізації спокійного місця – стали своєрідним "рятівним колом" під час повітряних тривог та обстрілів (*Елькін та ін., 2022*). СЕН

виконує терапевтичну функцію для всіх учасників освітнього процесу – і дітей, і дорослих, допомагаючи їм зберегти психічне здоров'я.

До прикладу: у перші місяці повномасштабного вторгнення українські науковці-психологи (зокрема фахівці НАПН України) оперативно розгорнули діяльність із психологічної підтримки учасників освітнього процесу: було розроблено й поширено методичні матеріали для педагогів і батьків щодо подолання стресу, емоційної нестабільності та паніки в дітей (*Слюсаревський та ін., 2022*).

Водночас, упроваджуючи соціально-емоційне навчання, важливо враховувати і межі компетенції педагогів. Учитель не є професійним психотерапевтом, тому у складних випадках (гостра травма, ПТСР, депресивні стани) необхідно залучати кваліфікованих психологів або психотерапевтів (*МОН України, 2023 с*). Роль педагога – надати першу психологічну допомогу, створити атмосферу довіри і підтримки, а далі при потребі скерувати дитину до фахівця.

З початком повномасштабного вторгнення спостерігалася нестача шкільних психологів перед обличчям масового запиту на допомогу, тому багато педагогів пройшли експрес-курси з основ кризової психології, аби бути більш підготовленими. Міністерство освіти і науки України запустило онлайн-курс "Як справлятися зі змінами в житті: соціально-емоційне навчання через гру" для підтримки дорослих і дітей у новій реальності війни (*МОН України, 2023 б*). Застосування таких інтерактивних і цифрових підходів дозволяє продовжувати соціально-емоційне навчання навіть під час вимушених перерв в очному освітньому процесі, підтримуючи безперервність розвитку навичок емоційної стійкості та соціальної взаємодії школярів.

Зважаючи на психологічний аспект СЕН, варто приділити увагу тому, як ця методика сприяє формуванню безпечного освітнього середовища й подоланню наслідків війни. У даному контексті СЕН забезпечує дві фундаментальні потреби освіти воєнного часу: психологічну безпеку здобувачів (зменшення тривож-

ності, травматизації) та соціальну згуртованість колективу (підтримка, емпатія, взаємодопомога). Через цілеспрямований розвиток навичок саморегуляції, емпатії, толерантної взаємодії застосування СЕН пом'якшує руйнівний вплив війни на психіку і допомагає зберегти безперервність навчання. СЕН стає ключем для вирішення проблем соціальної згуртованості, емоційного благополуччя, психологічної безпеки здобувачів освіти в умовах повномасштабного вторгнення. Ці навички набувають особливого значення в умовах постійних змін шкільного колективу, посилення емоційної напруги та необхідності інтегрувати новоприбулих учнів у класні спільноти.

Війна принесла в життя дітей не лише страх, а й багато випадків розлуки з друзями, появи у класах нових учнів, нерідко – агресії або стигматизації (наприклад, щодо тимчасово переміщених осіб тощо). У таких умовах надзвичайно важливо виховувати у школярів толерантність, емпатію, навички мирного вирішення конфліктів. СЕН якраз спрямоване на це: воно формує просоціальні цінності – доброту, повагу, взаємодопомогу. Через ігри та спільні проекти учні вчаться співпрацювати, спілкуватися ненасильницьким шляхом, розуміти емоції один до одного. За спостереженнями педагогів, систематичне застосування практик СЕН помітно знижує рівень ворожості та напруження у класних колективах (*Матвієнко, 2024*). Діти почуваються більш прийнятими, включеними в спільноту, що особливо важливо для тих, хто пережив травму або змінив місце проживання. Наприклад, упровадження у школах регулярних "ранкових зустрічей" (у форматі кола, коли кожен може висловитися і поділитися новинами) допомагає новоприбулим учням швидше адаптуватися, а всім решта – розпочати день в атмосфері довіри та взаємної підтримки. Такі методики вже стали частиною культури Нової української школи і виявили свою ефективність як під час пандемії COVID-19, так і в теперішній воєнний період (*МОН України, 2023 а*).

Окрім роботи з учнями, СЕН пе-

редбачає налагодження партнерства з батьками та громадськими організаціями. У воєнний час зв'язок "школа – сім'я" стає ще більш значущим: від батьків багато в чому залежить, чи продовжуватиме дитина навчання, чи матиме вона умови для онлайн-уроків тощо. Тому заклади освіти активно залучають батьків до обговорення проблем дітей, надають їм консультаційну підтримку, проводять тренінги з психологічної грамотності. Як показує досвід, коли і вчителі, і батьки користуються спільними підходами (наприклад, заспокійливими техніками або правилами ненасильницької комунікації), дитина отримує цілісну підтримку і краще справляється зі стресом. Громадські організації також відіграють значну роль: наразі реалізуються численні волонтерські проекти з психологічної допомоги дітям війни, неформальної освіти, організації безпечного дозвілля тощо, які доповнюють шкільні зусилля. Таким чином, завдяки соціально-емоційному навчанню навколо дитини вибудовується мережа підтримки, що охоплює школу, родину і громаду, що суттєво підвищує адаптивні ресурси освіти загалом.

Водночас не можна залишити поза увагою й академічну складову дидактичного потенціалу СЕН, яка невіддільно пов'язана з емоційним благополуччям учнів. Розглядаючи академічний вимір, на перший погляд, може здаватися, що в умовах війни "не на часі" думати про академічні досягнення, проте в довгостроковій перспективі збереження якості освіти є вкрай важливим. СЕН опосередковано впливає і на академічну успішність учнів. Дослідження свідчать, що емоційно благополучні діти краще концентруються на завданнях, більш мотивовані та організовані, рідше пропускають заняття (Ябурова, 2023). Навпаки, невирішені психологічні проблеми (тривога, страх, депресія) призводять до зниження успішності і збільшення навчальних втрат. Тому впровадження СЕН сприяє тому, що навіть в умовах дистанційного навчання учні максимально використовують час уроків і засвоюють матеріал ефективніше. Як зазначалося вище, після стабілізації

психологічного стану дітей надолуження пропущених тем відбувається швидше. Більш того, навички саморегуляції допомагають учням організувати самостійну роботу, що було особливо актуально при вимушеному дистанційному навчанні під час блекаутів та евакуацій.

Сьогодні програма соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН), схвалена Міністерством освіти і науки України, інтегрується у варіативну частину навчальних планів як окремий предмет або факультатив для учнів різних вікових груп. Як правило, уроки СЕЕН проводяться раз на тиждень з поступовим ускладненням тематики й опорою на матеріал попередніх занять. Окрім того, елементи СЕН регулярно впроваджуються під час класних годин та інших виховних заходів, що забезпечує системність розвитку емоційних і соціальних компетентностей здобувачів освіти (Елькін, 2023 а), (МОН України, 2024).

Практичне значення та ефективність СЕН підтверджено практично під час всеукраїнського педагогічного експерименту щодо впровадження програми соціально-емоційного та етичного навчання (СЕЕН, англ. SEE Learning), який розпочався ще у 2019 р. під координацією ГО "ЕдКемп Україна" за підтримки міжнародних партнерів (Елькін та ін., 2022). Незважаючи на те, що початково мета експерименту не була спрямована на підготовку до умов війни, набуті навички виявилися вкрай корисними після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. (Елькін та ін., 2022).

Сучасні практики О. Елькін та М. Альохіна, що працюють за методиками СЕН, відзначають у своїх дослідженнях позитивні зрушення в академічній успішності учнів. Так, за результатами дослідження О. Елькін встановлено, що "СЕН та СЕЕН, його переосмислена і розширена версія є дієвими практиками розвитку м'яких навичок учнівства як основи системної перебудови всього освітнього процесу, зокрема, й підготовки та підвищення кваліфікації вчительства в аспекті реалізації реформи "Нова українська школа" (Елькін, 2023 б).

У свою чергу, праці М. Альохіна доводять, що СЕН є "одним з найбільш ефективних методів формування у старшокласників стратегій ненасильницької просоціальної поведінки" (Альохін, 2019).

Також О. Елькін з колегами у своїй публікації відзначають, що учні почали більш усвідомлено ставитися до навчання, самі проявляти ініціативу у виконанні завдань, оскільки відчували підтримку і віру в них з боку дорослих (Елькін та ін., 2022). Відомо, що стрес блокує когнітивні процеси, але коли стрес знижено завдяки психологічно комфортній атмосфері, діти можуть краще зосередитися на навчанні. Тому школи, які впровадили елементи СЕН, фіксують менше випадків вигорання та апатії серед учнів під час війни. Натомість зберігається радість пізнання навіть у важкі часи (Елькін та ін., 2022).

Наш практичний досвід показує, що застосування широкого спектра дидактичних методів і прийомів СЕН з акцентом на інтерактивність покращує співпрацю учасників освітнього процесу.

СЕН як дидактичний інструмент застосовується як в індивідуальній, так і груповій формах. До індивідуальних форм належать короткі релаксаційні вправи, музичні та творчі паузи, що спрямовані на саморегуляцію й усвідомлене відновлення уваги кожного здобувача освіти. Груповий вимір представлений інтерактивними класними годинами, де в атмосфері довіри учні спільно проговорюють емоційні стани й окреслюють шляхи подолання труднощів, соціально спрямованими проектами волонтерської допомоги, які формують колективну відповідальність і емпатію, а також тематичними рольовими іграми, у межах яких школярі моделюють кризові ситуації, пов'язані з воєнними викликами, і відпрацьовують конструктивні стратегії поведінки.

Методологічна палітра СЕН охоплює словесні, ігрово-моделювальні, проєктні та релаксаційно-рефлексивні підходи. Словесний метод реалізується через відкриті дискусії, що сприяють вербалізації почуттів і взаєморозумінню в колективі. Ігрово-моделювальний метод дозволяє безпечно

Форми, методи, засоби соціально-емоційного навчання

Дидактична форма	Метод	Засіб
Інтерактивні «класні години»	Словесний метод, орієнтований на відкриту дискусію, де учні проговорюють почуття й аналізують проблеми	Фізичні засоби створення довірчої атмосфери у класі; цифрові інструменти (закриті класні спільноти, платформи для відеозустрічей) для підтримки неформальної комунікації
Групові соціально-орієнтовані проєкти	Проектний метод, що реалізується через волонтерські ініціативи і практичну діяльність, спрямовану на формування емпатії та відповідальності	Традиційні матеріали для організації волонтерських заходів; ІТ-засоби (соціальні мережі, месенджери для координації роботи та підтримки командного духу
Тематичні рольові ігри	Ігрово-моделювальний метод для симуляції кризових ситуацій, пов'язаних з воєнними викликами, задля пошуку конструктивних моделей поведінки	Реквізити та сценарії для рольових ігор; мультимедійні засоби (відеоматеріали, презентації для ілюстрації ситуації і сприяння емоційному зануренню
Релаксаційні вправи, музичні паузи та творчі завдання для зниження стресу	Релаксаційно-рефлексивний метод, що поєднує рухові, музичні та творчі елементи для саморегуляції і відновлення уваги	Фізичні засоби (музика, рухові вправи) для зняття психологічної напруги; цифрові інструменти (онлайн-челенджі взаємопідтримки, платформи для обміну рефлексіями) для підтримки мотиваційного клімату

відтворювати й аналізувати складні життєві сценарії, формуючи у здобувачів навички емоційної саморегуляції. Практика проєктної діяльності забезпечує занурення у реальні соціальні контексти, де співпраця з однолітками та зовнішніми стейкхолдерами стає каталізатором розвитку відповідальності. Релаксаційно рефлексивні методи для зниження стресу поєднують рухові та творчі компоненти, підтримуючи психофізіологічну рівновагу учнів.

У межах зазначених методів застосовуються специфічні прийоми, що детермінують їх ефективність. До них належать мікропауза руханка, яка активізує соматичні ресурси організму, музична інтермедія, що гармонізує емоційний фон; творче міні завдання, орієнтоване на символічне опрацювання переживань, а також "челендж" взаємопідтримки, що мобілізує групову солідарність і підтримує мотиваційний клімат.

Засоби СЕН інтегрують традиційні й цифрові ресурси – матеріали для рухових вправ і художньо практичних активностей поєднуються з інформаційно технологічними

інструментами: закритими класними спільнотами у соціальних мережах і месенджерах, платформами для відеозустрічей та обміну мультимедійним контентом. ІТ засоби підтримують безперервну комунікацію між педагогом і учнями, створюють простір для обміну думками, рефлексіями та дозволяють зберігати командний дух незалежно від формату навчання.

Поширені інструменти СЕН представлено у вигляді *таблиці 1*.

Виходячи з наведеного вище, ми можемо стверджувати, що СЕН є надзвичайно важливим інструментом адаптації української освітньої системи до сучасних військових реалій. Воно забезпечує створення психосоціально безпечного середовища, яке необхідне учням в умовах війни, сприяючи формуванню емоційного інтелекту, стійкості до стресів, умінню співпрацювати та вирішувати конфлікти ненасильницьким шляхом. Досвід українських шкіл у 2014–2023 рр. підтверджує ефективність СЕН у розвитку здатності учнів адаптуватися, підтримувати оптимізм та допомагати одне одному.

Отже, соціально-емоційне навчання під час війни утвердилось як дидактичний інструмент, який допомагає українській освіті адаптуватися до воєнних викликів. СЕН забезпечує системний підхід до вирішення як психологічних, так і педагогічних проблем, породжених війною: від подолання учнівських страхів – до згуртування шкільної спільноти і підтримки мотивації до навчання. СЕН неможливе без цілісного безпечного інформаційного освітнього середовища, яке інтегрує різні складові освітнього процесу, що передбачає не лише вивчення галузей науки, а й спеціально організованих виховних заходів, психологічної підтримки здобувачів освіти.

Український досвід показує, що інвестиції в розвиток соціально-емоційних компетентностей необхідні, адже саме стійкість, емпатія і взаємопідтримка стали тими якостями, які дозволили освітньому процесу вистояти. Інтеграція СЕН в освітній процес суголосна тенденціям сучасної державної освітньої політики: вона відповідає потребам і учнів, і вчителів, формує покоління, здатне ефектив-

но діяти у складних соціальних умовах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене вивчення вказує на ресурсність соціально-емоційного навчання як ефективного дидактичного інструменту для адаптації національної освіти до військових викликів у таких кількох ключових аспектах, зокрема:

- відповідає суспільному запиту на психологічну стабільність учасників освітнього процесу: українське суспільство сьогодні переживає масштабні трансформації, спричинені війною, інформаційною агресією, загрозою державності та територіальної цілісності країни. У цьому контексті СЕН відіграє важливу роль у підтримці психоемоційного стану учасників освітнього процесу, розвитку їхньої стійкості, емпатії, відповідальності, навичок толерантної взаємодії, співпраці;

- забезпечує створення психосоціально безпечного середовища, зберігає безперервність освітнього процесу та допомагає подолати психологічні наслідки війни завдяки розвиткові емоційного інтелекту, емпатії та навичок толерантної комунікації. Інтеграція СЕН у освітні програми та дозвілєву діяльність підвищує психологічну стійкість дітей, розвиває комунікативні навички, взаємопідтримку та сприяє зниженню деструктивних явищ в освітніх колективах;

- СЕН адаптивне до методів і прийомів формування ключових та предметних компетентностей, визначених державними стандартами освіти, незважаючи на бар'єри та виклики, пов'язані з обмеженістю ресурсів, травматичним досвідом учасників освітнього процесу, утверджує повагу до суспільної моралі та цінностей, зокрема, сприяє соціалізації в нових умовах.

Подальші дослідження у цій галузі можуть бути спрямовані на вивчення СЕН-інтервенцій на академічні результати здобувачів освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. CASEL.(2025). Fundamentals of SEL. web-site. URL <https://casel.org/fundamentals-of-sel>.

2. UNICEF. (2023). 5,3 Мільйона дітей в Україні обмежені в доступі до освіти, попереджає ЮНІСЕФ. URL <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/war-has-hampered-education>.

3. Альохін, М. (2019). Соціально-емоційне навчання (sel-program) як предикатор вибору ненасильницьких стратегій поведінки серед старшокласників. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*, (1), 52–60. URL <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2019-1-17-7>.

4. Водолазська, Т. (2024). Соціально-емоційне навчання в системі неперервної освіти. *Імідж сучасного педагога*, 1(6), 68–71. URL [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-68-71](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-68-71).

5. Гриневич, Л., Дрожжина, Т., Глоба, О., та ін. (2021). Можливості для реалізації соціально-емоційного навчання в рамках реформи "Нова українська школа": Аналітичний огляд. Видавнича група "Шкільний світ". 312 с.

6. Елькін, О. (Ред.). (2023 а). Соціально-емоційне та етичне навчання: Навчальна програма для початкової школи (2-ге вид.). ТОВ "Інжиніринг". 340 с.

7. Елькін, О., Марущенко, О., Бичко, Г., Терещенко, В., Мазорчук, М., Вакулєнко, Т., та ін. (Ред.). (2024). Національний звіт за результатами міжнародного дослідження соціально-емоційних навичок (ДоСЕН) в Україні (2022–2024). Том 1. ГО "Ед-Кемп Україна". URL <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/Nacionalniy-zvit-DOSEN.pdf>.

8. Елькін, О., Марущенко, О., Кондратенко, О., Дрожжина, Т. (2022). Ми зрозуміли, для чого вчили СЕЕН: Соціально-емоційне та етичне навчання під час війни. "Накипіло". URL <https://nakypilo.ua/novyny/my-zrozumily-dlia-choho-vchily-seen-sotsialno-emotsiine-ta-etychne-navchannia-pid-chas-viiny>.

9. Елькін, О. (2023 б). "Соціально-емоційне навчання як затребувана практика формування м'яких навичок учнівства: сучасні виклики та досвід України." *Соціальна робота та соціальна освіта*, 1(10)), 42–56. URL [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(10\).2023.281654](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(10).2023.281654).

10. Коваль, І., Яремко, Р., Пасічник, С. (2024). Психологічні особливості адаптації здобувачів вищої освіти до навчання в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*, (2(4)), 109–115. URL <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2024-2-18>.

11. Локшина, О., Джурило, А., Максименко, О., Шпарик, О. (2022). Підтримка ЄС інтеграції українських дітей і молоді в системи освіти держав-членів в умовах війни РФ проти України: Стратегічні орієнтири та успішні практики. *Ukrainian Educational Journal*, (3), 6–19. URL <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-6-19>.

12. Матвієнко, О., Химич, М. (2024). Соціально-емоційне навчання як засіб створення безпечного освітнього простору. *Освітньо-науковий простір*, 1(7 (2)), 75–84. URL [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.7\(2\)/1.2024.08](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.7(2)/1.2024.08).

13. МОН України. (2023 а). Лист №1/12490 23 від 21.08.2023. URL <https://mon.gov.ua/npa/pro-okremi-pitannya-diyalnosti-zakladiv-doshkilnoyi-osvitu-20232024-navchalnomu-roci>.

14. МОН України. (2023 б). Он-лайн-курс "Як справлятися зі змінами в житті: соціально-емоційне навчання через гру". URL <https://mon.gov.ua/news/onlayn-kurs-yak-spravlyatisya-zi-zminami-v-zhitti-sotsialno-emotsiine-navchannya-cherez-gru-u-vilnomu-dostupi>.

15. МОН України. (2023 с). Рекомендації МОН на початку 2023–2024 н.р. URL <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2023/09/04/Rekomendatsiyi.shchodo.pdf>.

16. МОН України. (2024). Наказ № 1761 від 19.12.2024 року. URL <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/677/260/f0d.pdf>.

17. Офіс Омбудсмена, Cedos, та Офіс Ради Європи в Україні. (2025). Вимушене переміщення за кордон: Аналітичний звіт за результатами дослідження та моніторингових візитів. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Звіт_Вимушене_переміщення_за_

кордон_10_03_v2.pdf.

18. Розлущка, Г. (2023). Вимушене переселення як чинник девіантної поведінки дітей і підлітків у полікультурному середовищі. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 1(52), 186–189. URL <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.186-189>.

19. Слюсаревський, М., Григоровська, Л. (2022). Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). URL <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129>.

20. Слюсаревський, М. (2022). Соціально-психологічна проблематика дитинства в умовах війни: Виклики і відповіді. *Проблеми політичної психології*, 26. URL <https://doi.org/10.33120/popv-vol26-year2022-119>.

21. Терепищій, С. (2023). Формування культури академічної соціальної відповідальності: Уроки українського досвіду війни. *Вища освіта України*, 1, 39–46. URL [https://doi.org/10.32782/npu-vou.2023.1\(88\).05](https://doi.org/10.32782/npu-vou.2023.1(88).05).

22. Хоменко-Семенова, Л. О., Прохоренко, Я. С. (2021). Психологічні особливості адаптації майбутніх психологів до дистанційного навчання в умовах пандемії. *Вісник Національного авіаційного університету*, 18, 159–169. URL <https://doi.org/10.18372/2411-264x.18.15492>.

23. Ябурова, Г. (2023). Адаптація програми соціально-емоційного та етичного навчання до викладання англійської мови в початковій школі. *Слобожанський науковий вісник*, 3, 162–165. URL <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.3.29>.

24. Яцина, О. (2022). Вплив війни на психічне здоров'я: Ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. *Наукові перспективи (Наукov? perspektivi)*, 7(25), 554–567. URL [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7\(25\)-554-567](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7(25)-554-567).

REFERENCES

1. CASEL. (2025). Fundamentals of SEL. URL <https://casel.org/fundamentals-of-sel>.

2. UNICEF. (2023). 5,3 Milijona ditek v Ukrajinі obmezheni v dostupi do osvity, poperedzhaje JuNISEF. (5.3

Million children in Ukraine have limited access to education, UNICEF warns). URL <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/war-has-hampered-education>.

3. Alokhin, M. (2019). Sotsialno-emotsiine navchannia (SEL-program) yak predyktor vyboru nenasylnytskykh stratehii povedinky sered starshoklasnykiv (Social-emotional learning (SEL-program) as a predictor of choosing non-violent behavioral strategies among high school students). *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelja*, (1), 52–60. URL <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2019-1-17-7>.

4. Vodolazska, T. (2024). Sotsialno-emotsiine navchannia v systemi neperervnoi osvity (Social-emotional learning in the lifelong education system). *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 1(6), 68–71. URL [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-68-71](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-68-71).

5. Hrynevych, L., Drozhzhyna, T., Hloba, O., et al. (2021). Mozhlyvosti dlia realizatsii sotsialno-emotsiinoho navchannia v ramkakh reformy "Nova ukrainska shkola": Analichnyi ohliad (Opportunities for implementing social-emotional learning within the "New Ukrainian School" reform: Analytical review). *Vydavnycha hrupa "Shkilnyi svit"*.

6. Elkin, O. (Ed.). (2023 a). Sotsialno-emotsiine ta etychne navchannia: Navchalna prohrama dlia pochatkovoї shkoly (Social-emotional and ethical learning: Educational program for primary school) (2nd ed.). TOV "Inzhynirinh".

7. Elkin, O., Marushchenko, O., Bychko, H., Tereshchenko, V., Mazorchuk, M., Vakulenko, T., et al. (Eds.). (2024). Natsionalnyi zvit za rezultatamy mizhnarodnoho doslidzhennia sotsialno-emotsiinykh navychok (DOSEN) v Ukraini (2022–2024). (National report on the results of the international study of social-emotional skills (DOSEN) in Ukraine (2022–2024). Vol. 1). HO "EdKemp Ukraina". URL <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/Nacionalniy-zvit-DOSEN.pdf>.

8. Elkin, O., Marushchenko, O., Kondratenko, O., Drozhzhyna, T.

(2022). My zrozumily, dlia choho vchyly SEEN: Sotsialno-emotsiine ta etychne navchannia pid chas viiny (We realized why we learned SEEL: Social-emotional and ethical learning during the war). URL <https://nakypilo.ua/novyny/my-zrozumily-dlia-choho-vchyly-seen-sotsialno-emotsiine-ta-etychne-navchannia-pid-chas-viiny>.

9. Elkin, O. (2023b). Sotsialno-emotsiine navchannia yak zatrebuвана praktyka formuvannia miakykh navychok uchnivstva: suchasni vykylyky ta dosvid Ukrainy (Social-emotional learning as a demanded practice for forming soft skills among students: current challenges and Ukrainian experience). *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*, 1(10), 42–56. URL [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(10\).2023.281654](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(10).2023.281654).

10. Koval, I., Yaremko, R., Pasichnyk, S. (2024). Psykholohichni osoblyvosti adaptatsii zdobuvachiv vyshchoї osvity do navchannia v umovakh voiennoho stanu (Psychological features of higher education students' adaptation to learning under martial law). *Naukovi zapysky Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti. Pedahohika i psykholohiia*, 2(4), 109–115. URL <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2024-2-18>.

11. Lokshyna, O., Dzhurylo, A., Maksymenko, O., Shparyk, O. (2022). Pidtrymka YeS intehtatsii ukrainskykh ditei i molodi v systemy osvity derzhavchleniv v umovakh viiny RF proty Ukrainy: stratehichni oriientyry ta uspihni praktyky (EU support for integrating Ukrainian children and youth into member states' education systems during Russia's war against Ukraine: strategic guidelines and successful practices). *Ukrainian Educational Journal*, (3), 6–19. URL <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-6-19>.

12. Matviienko, O., Khymych, M. (2024). Sotsialno-emotsiine navchannia yak zasib stvorennia bezpechnoho osvitnoho prostoru (Social-emotional learning as a means of creating a safe educational environment). *Osvitno-naukovyi prostir*, 1(7(2)), 75–84. URL [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.7\(2\)1.2024.08](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.7(2)1.2024.08).

13. MON Ukrainy. (2023a). Lyst №?1/12490 23 vid 21.08.2023 (Letter № 1/1249023 from 21.08.2023). URL <https://mon.gov.ua/npa/pro-okremi-pitannya-diyalnosti-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci>.
14. MON Ukrainy. (2023b). Onlajn-kurs "Jak spravljatysja zi zminamy v zhytti: socialjno-emocijne navchannja cherez ghru". (Online course "How to cope with life changes: social-emotional learning through play"). URL <https://mon.gov.ua/news/onlajn-kurs-yak-spravljatysja-zi-zminami-v-zhittisotsialno-emotsiynе-navchannja-cherez-gru-u-vilnomu-dostupi>.
15. MON Ukrainy. (2023c). Rekomendaciji MON na pochatku 2023-2024 n.r. (Recommendations of the MES at the beginning of 2023–2024). URL <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2023/09/04/Rekomendatsiyi.shchodo.orhanizatsiyi.osvitnoho.protsesu.04.09.2023.pdf>.
16. MON Ukrainy. (2024). Nakaz № 1761 vid 19.12.2024 roku. (Order № 1761 from 19.12.2024). URL <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/uploads/public/677/260/f0d.pdf>.
17. Ofis Ombudsmana, Cedoss, Ofis Rady Yevropy v Ukraini. (2025). Vymushene peremishchennia za kordon: Analitychnyi zvit za rezultatamy doslidzhennia ta monitorynhovykh vizytiv (Forced displacement abroad: Analytical report based on research results and monitoring visits). Upovnovazhenyi Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny. URL https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Zvit_Vymushene_peremishchennia_za_kordon_10_03_v2.pdf.
18. Rozlutska, H. (2023). Vymushene pereselennia yak chynnyk deviantnoi povedinky ditei i pidlitkiv u polikulturnomu seredovyshchi (Forced resettlement as a factor of deviant behavior of children and adolescents in a multicultural environment). *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, 1(52), 186–189. URL <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.52.186-189>.
19. Sliusarevskyi, M., Hryhorenko, L. (2022). Psykholohichna pidtrymka uchashnykiv osvitnoho protsesu v umovakh viiny (Psychological support for participants of the educational process during the war). *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 4(1). URL <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129>.
20. Sliusarevskyi, M. (2022). Sotsialno-psykholohichna problematyka dytynstva v umovakh viiny: Vyklyky i vidpovidi (Socio-psychological issues of childhood in conditions of war: Challenges and responses). *Problemy politychnoi psykholohii*, 26. URL <https://doi.org/10.33120/popp-vol26-year2022-119>.
21. Terepyshchy, S. (2023). Formuvannia kultury akademichnoi sotsialnoi vidpovidalnosti: Uroky ukrainskoho dosvidu viiny (Formation of a culture of academic social responsibility: Lessons from Ukrainian war experience). *Vyscha osvita Ukrainy*, (1), 39–46. URL [https://doi.org/10.32782/npuvou.2023.1\(88\).05](https://doi.org/10.32782/npuvou.2023.1(88).05).
22. Khomenko-Semenova, L. O., Prokhorenko, Ya. S. (2021). Psykholohichni osoblyvosti adaptatsii maibutnikh psykholohiv do dystantsiinoho navchannia v umovakh pandemii (Psychological features of adaptation of future psychologists to distance learning under pandemic conditions). *Visnyk Natsionalnoho aviatysinnoho universytetu*, (18), 159–169. URL <https://doi.org/10.18372/2411-264x.18.15492>.
23. Yaburova, H. (2023). Adaptatsiia prohramy sotsialno-emotsiinoho ta etychnoho navchannia do vykladannia anhliiskoi movy v pochatkovii shkoli (Adaptation of social-emotional and ethical learning program to teaching English in primary school). *Slobozhanskyi naukovyi visnyk*, (3), 162–165. URL <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.3.29>.
24. Yatsyna, O. (2022). Vplyv viiny na psykhične zdorovia: Oznaky travmatyzatsii psykhiiky ditei ta pidlitkiv (Impact of war on mental health: Signs of mental trauma in children and adolescents). *Naukovi perspektyvy*, 7(25), 554–567. URL [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7\(25\)-554-567](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7(25)-554-567).

Стаття надійшла 7.04.2025 р.

